

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34
інформації в персоналії збільшився втричі. Подібні персоналії, створені на основі одного джерела, – це первинні записи БД, які в подальшому доповнюються та, за потребою, редагуються.

Така копійка робота з упорядкування записів у БД дає ґрунт для наступних етапів діяльності Інституту біографічних досліджень, зокрема з написання стислих біографічних довідок (анотацій), формування бібліографічних списків, накопичення іконографічного матеріалу. Цей доробок складає основу електронного Українського національного біографічного архіву, який постійно поповнюється й оновлюється.

Примітки

¹ Попик В. Всесвітня біографічна інформаційна система і завдання формування Українського національного біографічного архіву / В. Попик // Наук. праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 467.

² Яценко О. Інформаційні технології в діяльності Ін-ту біогр. досліджень Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського із формування електронних біобібліографічних ресурсів / О. Яценко // Наук. праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 443.

³ Там само. – С. 444.

⁴ Кутинський М. Некрополь України : Довідник про місце поховання або місце смерті видатних укр. історичних і культурних діячів від давнини до сучасності / За ред. І. Шишова // Дніпро. – 1990. – № 3. – С. 138.

⁵ Енциклопедія українознавства : у 10 т. : Словникова частина / за ред. В. Кубійовича ; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. – Т. 7. – Перевидання в Україні. – [Б. м.] : [б. в.], Л., 1998. – С. 2753.

⁶ Там само. – С. 2551.

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34
УДК 929(031):004.65

Світлана Муріна,

мол. наук. співроб. НБУВ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КІЛЬКІСНИХ ПАРАМЕТРІВ ПЕРСОНАЛІЙ «УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ», «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ» ТА БАЗИ ДАНИХ ЕЛЕКТРОННОГО «УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БІОГРАФІЧНОГО АРХІВУ»

Стаття присвячена проблемі оптимізації джерельної бази і добору імен до створюваного електронного Українського національного біографічного архіву (УНБА) за напрямками діяльності осіб, співвідношенням між живими та померлими діячами. Зроблено висновки щодо необхідності розширення джерельної бази УНБА з метою усунення численних диспропорцій і перекосів, допущених раніше при створенні окремих вітчизняних енциклопедичних праць.

Ключові слова: інформаційні ресурси, Український національний біографічний архів, база даних «Персоналії».

Бурхливий розвиток біографістики у роки незалежності України сприяє піднесенню національної свідомості громадян, поверненню із забуття імен, які замовчувалися або були трагічно забуті, появі великої кількості біографічних матеріалів, які з'являються на телебаченні, у газетах, журналах, наукових та художньо-публіцистичних виданнях тощо. Саме тому цікавість до біографічних джерел значно зростає. Принципи та методи формування цих джерел упродовж останніх п'ятидесяти років значно змінювалися. Такий висновок можна зробити, порівнюючи біографічні дані, зібрані і систематизовані до нині створюваного Інститутом біографічних досліджень НБУВ електронного Українського національного біографічного архіву, з матеріалами, вміщеними у низці українських енциклопедій, зокрема фундаментальних «Українській радянській енциклопедії» та «Енциклопедії сучасної України».

1996 р. науковцями Інституту біографічних досліджень було розроблено теоретичні, методичні та організаційні засади формування національного біографічного зводу у вигляді багатотомного друкованого «Українського біографічного словника». Було вирішено, що до нього включатимуть «...персоналії кількох різних рівнів: від постатей світового, європейського, слов'янського і загальноукраїнського масштабу до

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34 порівняно маловідомих діячів освіти, науки і техніки, охорони здоров'я, преси, церкви, театру, кінематографу, літератури, урядовців, спортсменів тощо, які репрезентуватимуть представників національних меншин, діячів різних регіонів України, діаспору далекого і близького зарубіжжя та іноземців, що активно впливали на українську історію і культуру» *. Далі постало питання про вибір оптимальної моделі біографічного словника. Після досить складної дискусії було прийнято за зразок модель багатотомного словника, який побудований за класичним абетковим принципом. Вирішальним моментом у цій дискусії було те, що база даних «Персоналії», яка була створена для наповнення словника, формувалася саме за таким принципом. Науковці Інституту створювали невеликі за обсягом статті по недостатньо висвітлених персоналіях, що були опубліковані у перших чотирьох випусках «Української біографістики». Але жорстка економічна криза 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст., невелика кількість співробітників Інституту і, головне, – світові тенденції розвитку новітніх інформаційних технологій поставили питання про трансформування ідеї щодо створення багатотомного книжкового словника. Саме тоді було розроблено концепцію створення електронного біографічного словника, який завдяки базі даних «Персоналії» постійно мав би змогу наповнюватися. На сьогодні база даних «Персоналії» включає в себе близько 50 тис. осіб і постійно доповнюється.

Формування УНБА відбувається як з урахуванням великого матеріалу, вміщеного свого часу в універсальних і галузевих українських енциклопедіях, насамперед у двох виданнях «Української радянської енциклопедії», так і з широким використанням нових даних, вміщених у сучасних енциклопедичних зводах «нового покоління».

«Українська радянська енциклопедія» створювалася впродовж тривалого історичного періоду. Власне, лише «друга спроба» її підготовки – у 1958–1962 рр. під керівництвом М. Бажана втілилася у випуск завершеного багатотомника. Впродовж 1974–1985 рр. було здійснене його друге видання. У «Передмові» до УРЕ зазначено, що це видання розкриває «характерні риси <...> радянського народу – нової історичної спільноти людей». Зміст українознавчих гасел УРЕ суголосний з заявою «Передмові»: УРЕ «має показати братерську єдність українського народу з великим російським і всіма іншими народами Радянської Вітчизни», вона спрямована проти «насамперед українського буржуазного націоналізму»

* Чижко В. С. Основні принципи створення Українського біографічного словника / В. С. Чижко // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 14.

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34 (це останнє поширюється і на постаті XVII–XVIII ст., напр., на І. Виговського, П. Дорошенка, І. Мазепу, П. Орлика). Критерієм добору персоналій до УРЕ був територіальний принцип (хто працює на Україні, той українець), але стосовно письменників – мовний.

Упорядники багатотомної «Енциклопедії сучасної України» (ЕСУ), видання якої доведено нині до 10-го тому, вміщують до неї інформацію про величезну кількість відомих і менш відомих письменників, науковців, акторів, спортсменів, політичних, громадських і державних діячів, котрі жили в Україні у XX ст. або є нашими сучасниками, а також про представників зарубіжного українства. Тут можна прочитати про відомих людей діаспори або національних меншин і всіх, хто щось зробив для нашої держави. Мета видання – уникнути політичної тенденційності і заангажованості, а також повернути імена, які були незаслужено проігноровані чи забуті за радянських часів. Критерієм добору імен в ЕСУ є реальний внесок особи в розвиток науки, культури, господарства, громадських інституцій України. Кожна творча особистість є цінністю для укладачів ЕСУ. Планується випустити 25-томне видання, яке міститиме 65 тис. статей та близько 40 тис. ілюстрацій.

Буде доречно детальніше зупинитись на аналізі джерел та зробити спробу порівняння даних, опублікованих в «Українській радянській енциклопедії», новітній «Енциклопедії сучасної України» та зібраних станом на початок 2012 р. для Базы «Персоналії» Українського національного біографічного архіву. Перш за все це стосується чисельного зростання даних інформаційних ресурсів (табл. 1):

Таблиця 1

Загальна чисельність імен на літеру «А» в УРЕ, ЕСУ та УНБА

Назва джерел	Кількість персоналій
УРЕ	196
ЕСУ	683
УНБА	3044

З наведених даних можна побачити динаміку чисельного зростання кількості імен, що вводяться в інформаційний обіг. Створюваний нині Український національний біографічний архів є набагато емкішим інформативним ресурсом щодо персоналій України, ніж згадані друковані енциклопедичні видання.

Цікавим є порівняння між кількістю померлих осіб, живих сучасників та діячів, щодо яких немає точних даних (умовно назвемо їх «неви-значеними») у таблицях 2.1, 2.2 та 2.3:

Таблиця 2.1

**Кількість померлих,
живих та «невизначених» в УРЕ (літера А)**

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
Померлі	178	91
Живі	7	4
Не визначено	11	5

Таблиця 2.2

**Кількість померлих,
живих та «невизначених» в ЕСУ (літера А)**

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
Померлі	508	74
Живі	42	6
Не визначено	133	19

Таблиця 2.3

**Кількість померлих,
живих та «невизначених» в базі даних УНБА (літера А)**

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
Померлі	2353	77
Живі	232	7
Не визначено	445	15

Як бачимо, кількість осіб, чії імена заслуговують на згадку у загальнонаціональному біографічному зводі, але про яких в сучасних умовах важко зібрати достовірні дані, становить непросту проблему для укладачів інформаційних ресурсів. Безумовно, це є відображенням складних соціальних і культурних реалій нашого часу.

Порівняння трьох згаданих інформаційних зводів свідчить про зміни у розподілі персоналій за сферами діяльності (доменами), що видно з наступних даних (таблиці 3.1 – 3.13):

Таблиця 3.1

Розподіл персоналій за доменом «Армія» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	27	14
ЕСУ	98	14
УНБА	555	18

Отже, вже нині для УНБА зібрано інформацію про 555 людей зброї – захисників Вітчизни. Це в 5,7 разів більше, ніж в ЕСУ, і в 20,5 разів більше, ніж в УРЕ.

Таблиця 3.2

**Розподіл персоналій
за доменом «Гуманітарні науки» (літера А)**

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	24	23
ЕСУ	46	12
УНБА	313	10

Таблиця 3.3

Розподіл персоналій за доменом «Література» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	54	28
ЕСУ	97	14
УНБА	404	13

Отже, серед персоналій, про яких йдеться в УРЕ, 28 % складають особи, пов'язані з літературою. Якщо додати до цих цифр дані про гуманітарні науки, побачимо, що гуманітарний напрям в УРЕ складає 51 %, тобто більшу частину. За відносно невеликої кількості персоналій в УРЕ це є прямим свідченням тенденції про замовчування в ній імен, пов'язаних з іншими сферами суспільної діяльності. В УНБА цей напрямок складає 23 %, в ЕСУ – 26 %. Можна зробити висновок, що інформація, зібрана для УНБА, є більш збалансованою.

Одночасно, дані трьох порівнюваних ресурсів по домену «Медицина» у відсотковому відношенні майже збігаються, що пояснюється відсутністю у минулому перепон щодо згадування імен медичних діячів:

Таблиця 3.4

Розподіл персоналій за доменом «Медицина» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	11	6
ЕСУ	48	7
УНБА	152	5

Таке стійке збереження відсоткових співвідношень у всіх трьох порівнюваних ресурсах спостерігається також по доменах «Мистецтво», «Музика», «Театр» та деяких інших. Однак кількісне їх наповнення незрівнянно зросло.

Таблиця 3.5

Розподіл персоналій за доменом «Мистецтво» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	32	16
ЕСУ	97	14
УНБА	449	15

Таблиця 3.6

Розподіл персоналій за доменом «Музика» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	13	7
ЕСУ	47	7
УНБА	248	8

Таблиця 3.7

Розподіл персоналій за доменом «Театр» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	16	8
ЕСУ	61	9
УНБА	230	8

Серед загальної кількості персоналій ЕСУ 41 % складають дані про осіб, пов'язаних з педагогікою. Це найбільша за чисельністю категорія в ЕСУ. Така очевидна незбалансованість почасти пояснюється й об'єктивними чинниками: останнім часом швидко зростає кількість ВНЗ. Проте головною її причиною виступає широке залучення до підготовки матеріалів до ЕСУ педагогічної громадськості, яка зацікавлена у широкому висвітленні в енциклопедії представників своїх навчальних закладів. В УНБА таких осіб лише 22 %, що говорить про більш збалансований масив даних.

Таблиця 3.8

Розподіл персоналій за доменом «Педагогіка» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	64	33
ЕСУ	276	41
УНБА	658	22

Статистичні спостереження виявляють і цілу низку проблемних для упорядників сучасних інформаційних ресурсів питань. Зокрема, привертає увагу помітне скорочення у базі даних УНБА відсотку персоналій політичних і суспільних діячів, вчених у галузі природничих наук, представників вітчизняної філософської думки.

Таблиця 3.9

Розподіл персоналій за доменом «Політика» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	37	19
ЕСУ	47	7
УНБА	327	11

Таблиця 3.10

Розподіл персоналій за доменом «Суспільна діяльність» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	35	18
ЕСУ	85	12
УНБА	248	8

Таблиця 3.11

Розподіл персоналій за доменом «Природничі науки» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	32	16
ЕСУ	104	15
УНБА	221	7

Таблиця 3.12

Розподіл персоналій за доменом «Філософія» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	5	3
ЕСУ	16	2
УНБА	40	1

На цьому фоні значним і навряд чи вмотовованим є зростання кількості персоналій церковних діячів. Їх в базі даних УНБА у 33,4 рази більше, ніж було на сторінках УРЕ.

Таблиця 3.13

Розподіл персоналій за доменом «Церква» (літера А)

	Кількість персоналій, чол.	Відсоткове відношення до загальної кількості, %
УРЕ	11	6
ЕСУ	55	8
УНБА	367	12

Питання про те, наскільки все це відповідає об'єктивним завданням великих національних енциклопедичних і біографічних зводів, а якою мірою породжено характером джерел, у тому числі – суб'єктивним їх добором, вимагає спеціальних додаткових досліджень.

Здійснений статистичний аналіз свідчить на користь необхідності розширення і оптимізації джерельної бази та піднесення методичних засад добору імен до створеного електронного Українського національного

біографічного архіву (УНБА), досягнення більшої збалансованості у поданні персоналій за напрямками діяльності осіб, усунення численних суб'єктивних диспропорцій і перекосів, допущених раніше при створенні окремих вітчизняних енциклопедичних праць.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія Сучасної України / НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка, Координаційне бюро Енциклопедії Сучасної України ; І. М. Дзюба ; Редкол. : І. М. Дзюба (голова) та ін. – К. : Держ. голов. п-во республіканського ВО, 2001. – Т. 1.
2. Попик В. І. Досвід першого десятиліття діяльності Інституту біографічних досліджень НБУВ на тлі розвитку сучасної біографістики / В. І. Попик // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 8. – С. 7–26.
3. Українська Радянська Енциклопедія : у 12 т. / гол. редкол. : М. П. Бажан та ін.; М. П. Бажан. – 2-ге вид. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1977–1985. – Т. 1.
4. Чишко В. С. Основні принципи створення Українського біографічного словника / В. С. Чишко // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 6–18.